

(ג) אם בגפו יבא, כלומר אם אין לו אשה עדיין אלא הוא פנוי אין לו לישא בת ישראל והוא בעבדות, שאין לו ממון להספיק לה שאר כסות ועונה אלא עד שישלים ויצא, לכך הוצרך הכתוב לומר בגפו יצא. וכן אין רבו מוסר לו שפחה כנענית כיון שנכנס שם בלא אשה, שהרי מצות התורה הוא שיצא העבד מרשותו כמו שנכנס, אם נכנס פנוי יוצא פנוי ואין רבו מוסר לו שפחה כנענית, [ואם נכנס נשוי שיש לו אשה ישראלית אז יכול רבו למסור לו שפחה כנענית], זהו שאמר אם אדוניו יתן לו אשה. או יהיה ענין בגפו, בגופו, כלומר שלם בגופו, כמו שבא כן יצא, שאינו יוצא בשן ועין ובראשי אברים כעבד כנעני.

ודע כי עבד עברי קונה עצמו בד' דברים ואלו הן, שש שנים, יובל, מיתת האדון, גרעון כסף. והנרצע קונה עצמו בשני דברים, ביובל, ובמיתת האדון. והאמה בחמשה דברים, שיוצאת בסימנין, ואינה נרצעת.

(וז) ואם אמר יאמר העבד. דרשו רז"ל (קידושין כב.) בכפל לשון זה עד שיאמר וישנה. העבד כשהוא עבד, פרט לאומר בסוף שאינו עבד.

אהבתי את אדוני. רבו אוהבו והוא אינו אוהבו אינו נרצע, הוא אוהב את רבו ורבו אינו אוהבו אינו נרצע, שנאמר (דברים טו) כי טוב לו עמך. רבו חולה והוא אינו חולה אינו נרצע, שנאמר עמך. הוא חולה ורבו אינו חולה אינו נרצע, שנאמר כי טוב לו.

את אשתי ואת בני. אם אין לו אשה ובנים אינו נרצע. אמר בתחלת שש ולא בסוף שש אינו נרצע, דסמוך ליציאה בעינין.

(ו) והגישו אל הדלת. שומע אני בין עקורה בין שאינה עקורה, ת"ל מזוזה, מה מזוזה מעומד אף דלת מעומד.

ורצע אדניו. ולא בנו ולא שלוחו ולא שליח ב"ד. את אזנו. ולא אזנה, שאין רציעה באשה. כמרצע, ולא אמר כמרצע' משמע מיוחד שבמרצעין.

ועבדו. לו ולא לבן מכאן שהוא קונה עצמו במיתת האדון. לעולם. לעולמו של יובל, כן דרשו רז"ל במסכת קדושין (כא:).

ודבר ידוע הוא בנוהג שבעולם בטבע העבד שעומד ברשות אדוניו שהוא מואס את נפשו וקץ בחייו מפני עבודתו שהוא מתאוה שיהיה בן חורין, וזה שהוא חפץ שישאר בעבדותו ושיהיה עליו אדון זולתו ה' יתברך הנה זה דבר מחודש מאד, ועל כן בא הדין בזה שהאדון בעצמו אשר בחר בו העבד ואשר אהבו שיגישוהו לפני בית דין ושירצע אותו בדלת זה כדי שילקה אותו אבר שחטא ששמע בסיני לא תגנוב" והלך וגנב, או מפני שכתוב (ויקרא כה) כי לי בני ישראל עבדים, ולא עבדים לעבדים, והלך וקנה אדון לעצמו. מכל מקום מאיזה שיהיה הרי זה נחשב לו לחטא כי יתנכר אל האדון העליון יתברך אשר הזהירו בקבלת התורה מעבדות זולתו והוא פורק ממנו עתה עול מצותו.

ולפי דעתי מפני זה לא אמר כי תקנה עבד ישראל והיה ראוי שיאמר כן, או שיאמר כי תקנה ישראל לעבד, בעבור כי ישראל הוא השם הנכבד שנתקיים בנו אחר מתן תורה, והנה זה בא כנגד מה ששמע במתן תורה ואיננו ראוי שיקרא בשם ישראל וקראו הכתוב בשם עברי הוא שם היחס, הוא השם שהיה להם לישראל בהיותם במצרים

טוב טעם

ד. כמרצע ולא אמר כמרצע. בקידושין פ"ק דף כ"א ע"ב דרשין המרצע להביא המרצע הגדול. מאי משמע כדאמר רבא הירך המיומנת שבירך ה"ג המרצע מיוחד שבמרצעין, ע"כ. ונראה כי הוקשה לרב ז"ל, איך דרש המרצע וכתוב במרצע. לכך אמר שהדקדוק הוא ממה שאמר במרצע בפת"ח ולא במרצע בשב"א, כנלע"ד.

ה. ששמע בסיני לא תגנוב. והכתוב מדבר בנמכר בגניבתו לעבד כמו שכתב לעיל (פסוק ב).